

„SLOVO BOŽÍ JE PLNÉ ŽIVOTA A SÍLY“

(Židům 4,12)

TŘETÍ POSTNÍ PROMLUVA PAPEŽSKÉHO KAZATELE

Fr. Raniera Cantalamessy, ofmcap

KAPLE REDEMPTORIS MATER VE VATIKÁNĚ, 29. ÚNORA 2008

V přípravě na biskupský synod o Božím slově (5. – 26. října 2008) a s ohledem na *Lineamenta*, která byla k němu vydána, je úmyslem předložit zamyšlení nad hlásáním evangelia v Kristově životě (Ježíš „který káže“) a v poslání Církve (Kristus „hlásaný“), nad Božím slovem, jakožto prostředkem osobního posvěcení (lectio divina) a nad vztahem mezi Duchem svatým a Slovem (duchovní četba Písma svatého).

Boží slovo jako cesta osobního posvěcení

„PŘIJMĚTE SLOVO“

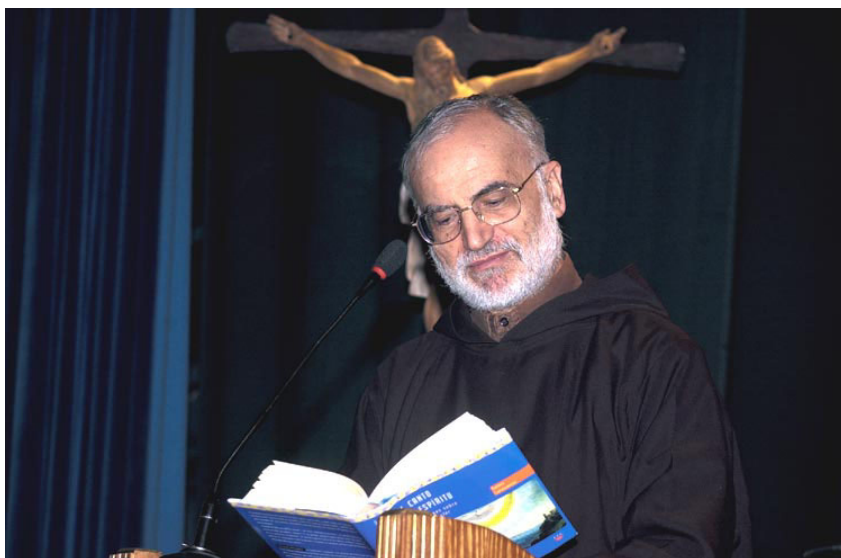
1. Lectio divina

V této meditaci se zamyslíme nad Božím slovem jako cestou osobního posvěcení. *Lineamenta* k přípravě Synody biskupů o tom pojednávají v jednom paragrafu II. kapitoly věnované „Božímu slovu v životě věřícího“.

Jde o téma, které je duchovní tradici Církve obzvlášť drahé.

„Boží slovo – píše sv. Ambrož – je životodárnou podstatou naší duše; živí ji, pase a vede; neexistuje nic jiného, co by dokázalo držet při životě duši člověka, vyjma Božího slova“¹. „V Božím slově – dodává Dei Verbum – je obsažena taková působivost a moc, že je oporou a silou Církve, a pro syny Církve je pevností víry, pokrmem duše, průzračným a věčným pramenem duchovního života“².

„Je nezbytné – napsal Jan Pavel II. v *Novo millennio ineunte* – aby se naslouchání Božímu slovu stalo životodárným setkáním, v dávné a stále platné tradici lectio divina, která dává

¹ Sv. Ambrož, *Exp. Ps.* 118, 7,7 (PL 15, 1350).

² *Dei Verbum*, 21

postihnout v biblickém textu živé slovo, jež interpeluje, orientuje a utváří existenci³. K tomuto tématu se vyjádřil i Svatý Otec Benedikt XVI. u příležitosti mezinárodního sympózia o Písmu svatém v životě Církve: „Vytrvalá četba Písma svatého, provázená modlitbou, uskutečňuje v nitru dialog, v němž tím, že čteme, nasloucháme Bohu, který promlouvá, a když se modlíme, odpovídáme mu důvěrnou otevřeností srdce“⁴.

Úvahami, jež následují, se začleňuji do této bohaté tradice, vycházejí z toho, co nám k tomu říká samotné Písmo. V listu svatého Jakuba čteme o Božím slově tento text:

On svobodně rozhodl, že nám dá život skrze slovo pravdy, abychom byli jako prvotiny ze všeho, co stvořil. Pamatujte si toto, moji milovaní bratři: člověk má být čilý, když je třeba něco vyslechnout, ale váhavý, než začne mluvit nebo než se rozzlobí. Když se totiž člověk rozzlobí, nekoná, co je před Bohem spravedlivé. Proto odložte všechno, co je ošklivé, všechno, v čem se zlo dere dopředu, a přijměte s vnímavostí slovo, které do vás bylo zaseto a může zachránit vaše duše. To slovo však musíte uvádět ve skutek, a ne abyste je pouze poslouchali. To byste klamali sami sebe. Neboť když někdo to slovo jenom poslouchá, ale nejedná podle toho, podobá se člověku, který pozoruje svůj vzhled v zrcadle: podívá se na sebe, odejde a už vůbec neví, jak vypadá. Kdo se však důkladně zahledí do dokonalého zákona svobody a vytrvá přitom, kdo není jen posluchač zapomnětlivý, ale skutečně jedná podle toho, ten v tom jednání najde svou blaženost (*Jak 1,18-25*).

2. Přijmout slovo

Z Jakubova textu vyvodíme schéma lectio divina, složené ze tří následujících etap či operací: přijmout slovo, meditovat slovo, uvést slovo do praxe. První etapou je tedy naslouchání Slovu: „Přijměte s vnímavostí slovo, které do vás bylo zaseto“. Tato první etapa zaujímá všechny formy a způsoby, jimiž křesťan přichází do styku s Božím slovem: naslouchání Slovu v liturgii, dnes usnadněné mateřským jazykem a prozíravou volbou textů rozdělených do období celého roku; dále pak biblické školy, podpůrné spisy, a nenahraditelná osobní četba Bible ve vlastním domě. Pro toho, kdo je povolán, aby učil jiné, se k tomu všemu ještě přidružuje systematické studium Bible: exegeze, textová kritika, biblická teologie, studium originálních jazyků.

V této fázi je třeba mít se na pozoru před dvěma nebezpečími. Tím prvním je, že se zastavíme u tohoto prvního stádia a proměníme osobní četbu Božího slova v četbu „neosobní“. Toto nebezpečí je silné zvláště dnes, a to především na místech akademické formace.

Svatý Jakub přirovnává četbu Božího slova k dívání se na sebe do zrcadla; ale, podotýká Kierkegaard, kdo se omezuje na studium pramenů, variant, literárních druhů Bible, aniž by dělal cokoli jiného, podobá se někomu, kdo se celou dobu dívá na zrcadlo – pečlivě zkoumá jeho formu, materiál, styl, dobu - , aniž by se vůbec do zrcadla podíval. Zrcadlo tak pro něj neplní svou funkci. Boží slovo bylo dáno proto, abys je uváděl ve skutek, a ne aby ses cvičil v exegezi jeho nejasností. Existuje „inflace hermeneutiky“, a co hůře, má se

³ Jan Pavel II., *Novo millennio ineunte*, 39).

⁴ Benedikt XVI., v *AAS* 97, 2005, p. 957).

za to, že tou nejzávažnější záležitostí, pokud jde o Bibli, je hermeneutika, ne praxe⁵. Nejsou to temná místa v Bibli, říkával stejný filozof, jichž se obávám; jsou to naopak její jasná místa ...

Kritické studium Božího slova je nezbytné a nikdy nebudeme dostatečně vděční těm, kdo obětují život, aby vyrovnali cestu stále lepšímu chápání posvátného textu, ale kritické studium samo o sobě nepostihuje celý smysl Písem; je nezbytné, ale ne dostačující.

Dalším nebezpečím je fundamentalismus: brát vše, co čteme v Bibli doslova, bez jakéhokoli hermeneutického prostřednictví. Toto druhé riziko je mnohem méně neškodné, než by se na první pohled mohlo zdát a současná debata o kreacionismu a evolucionismu to jen dramaticky dokazuje.

Ti, kdo hájí doslovnou četbu Geneze (svět stvořený před nějakým tím tisíciletím v šesti dnech tak jak je) nesmírně škodí víře. „Mladí, kteří vyrůstali v rodinách a kostelích, kde se naléhalo na tuto formu kreacionismu – napsal vědec Francis Collins, ředitel projektu, jenž vedl k objevu lidského genomu a upřímný věřící – dříve nebo později objeví zdrcující vědeckou evidenci ve prospěch vesmíru značně staršího a vzájemný vztah všech živých tvorů v procesu vývoje a přirozeného výběru. Před jak hroznou a zbytečnou volbou tak stojí! ... Není proto divu, že mnozí z těchto mladých se od víry odvrátí s konstatováním, že nemohou věřit v Boha, který po nich žádá, aby zavrhli to, čemu je s takovou zřejmostí stran vesmíru učí věda“⁶.

Francis Collins převzal za svou práci nejvyšší americké vyznamenání, Medal of Freedom

Jen domněle stojí tyto dva excesy, hyperkriticizmus a fundamentalismus, proti sobě: společně mají to, že se zastavili u litery a opomněly Ducha.

3. Kontemplovat slovo

Druhá etapa, k níž svatý Jakub nabádá, spočívá v „upření pohledu“ na slovo, v dlouhém setrvání před zrcadlem, zkrátka v meditaci a kontemplaci Slova. Otcové užívají v tomto ohledu obrazů žvýkat a přežvykovat. „Četba – píše Guigo II., teoretik lectio divina – nabízí ústům vydatnou stravu, meditace ji rozžvýká a rozmělní“⁷. „Když si někdo v paměti vybavuje, co slyšel a sladce nad tím v srdci přemýšlí, stává se podobným přežvykavci“, říká Augustin.

⁵ S. Kierkegaard, *Per l'esame di se stessi. La Lettera di Giacomo*, 1,22, in *Opere*, a cura di C. Fabro, Firenze 1972, pp. 909 ss.

⁶ F. Collins, *The language of God*, Free Press 2006, pp. 177 s.

⁷ Guigo II, *Lettera sulla vita contemplativa* (Scala claustralium), 3, in *Un itinerario di contemplazione. Antologia di autori certosini*, Edizioni Paoline, 1986, p.22.

Duše, která se zhlíží v zrcadle Slova, naučí se poznávat „jaká je“, učí se poznávat sebe samu, odhaluje svou rozdílnost od Božího obrazu a od obrazu Krista. „Já nehledám svou slávu“, říká Ježíš (Jan 8,50); hled, zrcadlo máš před sebou a hned vidíš jak si od Ježíše daleko; „Blahoslavení chudí v duchu“: znovu máš před sebou zrcadlo, a hned poznáváš, kolik je v tobě ještě lpění, a jak jsi zavalen malichernostmi; „láska je trpělivá ...“ a všímáš si, jak jsi netrpělivý, závistivý, zaujatý.

Spíše než „zkoumat Písma“ (srv. Jan 5,39), jde o to nechat se zkoumat Písmem. Boží slovo, říká list Židům, „proniká až tam, kde se dělí duše a duch, klouby a morek, a pronáší úsudek i nad nejvnitřnějšími myšlenkami a hnutími“ (Žid 4,12-13). Nejlepší modlitbou, kterou začít chvíli kontempace Slova, je opakovat se žalmistou:

„Zkoumej mě, Bože, a poznej mé srdce,
zkoušej mě a poznej mé smýšlení!
Pohleď, zda jdu cestou špatnou,
a veď mě po cestě života“ (Žl 139).

V zrcadle Božího slova však nevidíme jen sami sebe; spatřujeme v něm Boží tvář; či lépe řečeno, vidíme tu Boží srdce. Písmo, jak říká svatý Řehoř Veliký, je „dopisem všemohoucího Boha svému stvoření; v něm se učí poznávat Boží srdce v Božích slovech“⁸. Také o Bohu platí výrok Ježíšův: „Ústa mluví to, čím srdce přetéká“ (Mt 12,34). Bůh k nám v Písmu svatém promluvil o tom, čím přetéká jeho srdce a jeho srdce přetéká láskou. „Bůh je láska“.

Kontempace Slova nám tak zjednává dvě nejvýznamnější poznání pro pokračování na cestě pravé moudrosti: poznání sebe a poznání Boha. „Ať poznám sebe a ať poznám tebe, noverim me, noverim te – říkával Bohu svatý Augustin -; ať poznám sebe, abych se pokořil, a ať poznám tebe, abych tě miloval“⁹.

Jedinečný příklad tohoto dvojího poznání, sebe a Boha, máme v dopise církevní obci v Laodiceji z Apokalypsy (srv. Ap 3,14-20). Pro jeho stálou platnost stojí za to připomenout si ho v této době postní. Zmrtvýchvstalý odhaluje především reálný stav typického věřícího této komunity: „Znám tvé skutky; nejsi ani studený, ani horký, vyplivnu tě z úst. Kéž bys byl jedno nebo druhé! Takto však, protože jsi vlažný, ani studený, ani horký, vyplivnu tě z úst. Vlažnost, prostřednost. Působivý kontrast mezi tím, co si tento věřící o sobě myslí, a tím, jak o něm smýšlí Bůh: „Ty říkáš: ‘Jsem bohatý, mám všeho dost; nic nepotřebuji’; a nevíš, že jsi ubohý, politováníhodný, chudý, slepý a nahý“.

Nezvyklá tvrdost, která však je ihned obrácena jedním z nejdojemnějších popisů Boží lásky: „Hle, stojím u dveří a klepu. Kdo uslyší můj hlas a otevře dveře, k tomu vejdu a budu jíst – já u něho a on u mne“. Obraz který zjevuje svůj realistický a nejen metaforický význam, je-li čten tak, jak k tomu nabádá liturgický kontext Apokalypsy, maje na mysli eucharistickou hostinu.

⁸ Sv. Řehoř Veliký, *Registr. Epist.* IV, 31 (PL 77, 706).

⁹ S. Agostino, *Soliloqui*, I, 1, 3; II, 1, 1 (PL 32, 870.885).

Kromě toho, že tato stránka Apokalypsy ukazuje osobní stav naší duše, může nám posloužit k odhalení duchovního stavu velké části moderní společnosti před Bohem. Je to jakoby jedna fotografií infračervenými paprsky, zhotovených umělými družicemi, jež odhalují panorama zcela odlišné od toho, které sledujeme pod přirozeným světlem.

I tento náš svět, silný svými vědeckými a technologickými vymoženostmi (stejně jako byli laodicejští svými obchodními úspěchy), se cítí spokojený, bohatý, bez potřeby kohokoliv, včetně Boha. Je nezbytné, aby mu někdo dal poznat pravou diagnózu jeho stavu: „Nevíš, že jsi ubohý, politováníhodný, chudý, slepý a nahý“. Potřebuje někoho, kdo by křičel, jak to dělá dítě v Andersenově pohádce: „Král je nahý!“ Avšak kvůli lásce a s láskou, jako to činí Zmrtvýchvstalý s laodicejskými.

Boží slovo zajišťuje každé duši, která po něm touží, základní, a samo v sobě neomylné duchovní vedení. Existuje duchovní vedení, tak říkajíc, běžné a každodenní, jež spočívá v objevení toho, co Bůh po člověku žádá v rozličných situacích, v nichž se v životě nachází. Takové vedení je zaručeno meditací Božího slova, provázenou niterným pomazáním Duchem svatým, jenž překládá slovo v dobrou „inspiraci“ a dobrou inspiraci v praktické řešení. Právě to vyjadřuje první verš žalmu, který je tak drahý těm, kdo milují Slovo: „Svítilnou mým krokům je tvé slovo, světlem mé cestě“ (Žl 119,105).

Jednou jsem kázal misie v Austrálii. Poslední den mě vyhledal muž, italský emigrant, který tam pracoval. Řekl mi: „Otče, mám vážný problém: mám jedenáctiletého syna, který dosud není pokřtěný. Je to proto, že moje manželka se stala Svědkem Jehovovým a o křtu v katolické Církvi nechce ani slyšet. Když ho pokřtím, nastane krize; když ho nepokřtím, nebudu klidný, protože jsme se brali jako katolíci a slíbili jsme, že budeme své děti vychovávat ve víře. Co mám dělat? Řekl jsme mu: „Nechte mi dnešní noc na rozmyšlenou, vraťte se zítra a uvidíme, co dělat“. Druhého dne mi tento muž - zjevně klidnější - kráčel vstříc a říká mi: „Otče, našel jsem řešení. Když jsem se včera večer vrátil domů, krátce jsem se pomodlil, a pak náhodně otevřel Bibli. Zrak mi padl na úryvek, kde Abrahám nese svého syna Izáka k oběti, a viděl jsem, že když Abrahám nesl svého syna k oběti, neřekl své manželce nic“. Exegeticky to byl dokonalý úsudek. Sám jsem chlapce pokřtil a pro všechny to bylo okamžikem velké radosti.

Toto náhodné otevření Bible je věcí delikátní, kterou je třeba dělat s rozvahou, v prostředí víry a teprve poté, co jsme se dlouze modlili. Nelze nicméně popírat, že za těchto podmínek, vydalo mnohdy úžasné plody a provozovali je i svatí. O svatém Františkovi z Assisi v pramenech čteme, že poznal způsob života, k jakému ho Bůh volá, když náhodně, - poté, co se zbožně modlil“- třikrát otevřel knihu evangelií, „ochoten uskutečnit první radu, kterou mu dají“¹⁰. Augustin vykládá slova „Tolle lege“, vezmi a čti, která zaslechl z vedlejšího domu, jako božský příkaz otevřít knihu Pavlových listů a číst verš, na který mu jako na první padne zrak¹¹.

Byly duše, které se staly svatými pod jediným duchovním vůdcem, kterým bylo slovo Boží. „V evangeliu – píše svatá Terezie z Lisieux – nacházím všechno potřebné pro mou

¹⁰ Celano, *Vita Secunda*, X, 15

¹¹ Sv. Augustin, *Vyznání*, 8, 12.

ubohou duši. Stále v něm objevuji nová světla, skrytá a tajemné významy. Chápu a ze zkušenosti vím, že „Boží království je v nás“ (srv. *Lk* 17,21). Ježíš nepotřebuje k poučení duší knihy ani učitele; on, Učitel učitelů, učí bez hluku slov¹². Bylo to právě díky Božímu slovu, když četla jednu po druhé 12. a 13. kapitolu listu Korintským, že světice objevila své hluboké povolání a jásavě zvolala: „V Kristově mystickém těle budu srdcem, co miluje!“

Bible nám nabízí jeden plastický obraz, který zahrnuje všechno to, co se říká o meditaci slova: totiž snědené knihy, o níž čteme u Ezechiela.

„Díval jsem se a hle, ruka vztažená ke mně a v ní svitek. Rozvinul ho přede mnou; byl popsán uvnitř i vně. Byly v něm napsány žalozpěvy, vzdechy i bědy. Tu mi řekl: „Synu člověka, sněz ten svitek a jdi a mluv k izraelským synům“. Když jsme otevřel ústa, dal mi sníst svitek a řekl mi: „Synu člověka, nasyt' své břicho a naplň své vnitřnosti tímto svitkem, který ti dávám!“ Snědl jsem ho a byl mi v ústech sladký jako med (*Ez* 2,9-3,3; srv také *Ap* 12,10).

Téma, zahájené Jeremiášem („Když ke mně zazněla tvá slova, snědl jsem je s dychtivostí ...“), přejímá autor Apokalypsy (*Ap* 10,8-10). Nesmírný rozdíl je mezi knihou pouze čtenou či studovanou a knihou strávenou. V druhém případě se Slovo skutečně stává, - jak říkal svatý Ambrož – „podstatou naší duše“, tím, co informuje myšlenky, utváří řeč, předurčuje činy, vytváří „duchovního člověka“. Strávené Slovo je Slovem, které člověk „asimiluje“, i když jde o asimilaci pasivní (jako v případě Eucharistie), totiž o „bytí asimilované“ ze Slova, jím podrobené a přemožené, neboť je nejsilnějším vitálním základem.

V kontemplaci slova máme nejlíbeznější vzor, Marii; ona uchovávala všechny tyto věci (doslova: tato slova) a rozvažovala o nich ve svém srdci (*Lk* 2,19). V ní se metafora pohlcené knihy stala realitou a to i fyzickou. Slovo jí doslova „naplnilo útroby“.

4. Konat Slovo

Přicházíme tak ke třetí fázi cesty, naznačené apoštolem Jakubem, té na niž klade apoštol největší důraz: „Buďme těmi, kteří slovo uvádějí ve skutek ..., jestliže někdo jen poslouchá a neuvádí ve skutek ...; kdo je uvádí ve skutek, najde své štěstí v tom, že je koná“. A to také nejvíc leží na srdci Ježíšovi: „Moje matka a moji příbuzní jsou ti, kdo slovo Boží slyší a uvádějí ve skutek (*Lk* 8,21). Bez tohoto „konání Slova“, zůstává vše iluzí, stavbou na písku. Nelze ani říci, že jsme slovo pochopili, protože – jak píše sv. Řehoř Veliký – Boží slovo se pochopí jen tehdy, když se začne uvádět ve skutek¹³.

Tato třetí etapa spočívá prakticky v poslušnosti slovu. Řecké slovo, jehož se v Novém zákoně užívá pro označení poslušnosti (*hypakouein*), přeloženo doslova znamená „popřát sluchu“, ve smyslu jednat podle toho, co jsme slyšeli. „Můj lid nepopřával sluchu mému hlasu, Izrael mě neposlouchal“, stěžuje si Bůh v Bibli. (*Žl* 81,12).

¹² Sv. Terezie z Lisieux, Rukopis A, n. 236.

¹³ Sv. Řehoř Veliký, *Na Ezechiela*, I, 10, 31 (CCL 142, p. 159).

Jakmile se při pečlivém hledání v Novém zákoně zakusí v čem spočívá povinnost poslušnosti, dospěje se k překvapivému objevu, že totiž poslušnost je téměř vždy chápána jako poslušnost Božímu slovu. Svatý Pavel mluví o poslušnosti vůči učení (*Řím 6,17*), o poslušnosti vůči evangeliu (*Řím 10,16; 2Ts 1,8*), o poslušnosti vůči pravdě (*Gal 5,7*), o poslušnosti Kristu (*2Kor 10,5*). Stejnou řeč nacházíme i jinde: Skutky apoštolů mluví o poslušnosti k víře (*Skt 6,7*), první list Petřův mluví o poslušnosti Kristu (*1Pt 1,2*) a o poslušnosti pravdě (*1Pt 1,22*).

Samotná Ježíšova poslušnost se uskutečňuje především skrze poslušnost vůči psaným slovům. V epizodě o pokušení na poušti spočívá Ježíšova poslušnost v odvolání se na slova Boží a opření se o ně: „Je psáno!“. Jeho poslušnost se zvláštním způsobem uskutečňuje ve slovech, která jsou o něm a pro něj napsána „v zákoně, prorocích a v žalmech“, a která on, jako člověk, postupně odhaluje, když postupuje v poznání a v završování svého poslání. Když se chtějí postavit jeho zatčení, Ježíš říká: „Ale jak by se pak naplnila slova Písma, že se tak má stát?“ (*Mt 26,54*). Ježíšův život je jakoby veden zářivou linií, kterou ostatní nevidí a kterou tvoří slova, jež pro něj byla napsána; vyjímá z Písma to, co „se má“ (dei), a to vede směruje jeho život.

Boží slova, za stávajícího působení Ducha svatého, se v daném okamžiku stávají výrazem živé Boží vůle pro mne. K pochopení napomůže malý příklad. Při jedné příležitosti jsem si všiml, že si někdo z komunity omylem přivlastnil jednu z mých věcí. Chystal jsem se, že mu to dám na vědomí a požádám jej, aby mi ji vrátil, když jsem narazil náhodou (ale snad to skutečně nebylo náhodou) na Ježíšovo slovo, které praví: „Dej a bude ti dáno; a kdo ti vezme, co je tvoje, od toho to nežádej nazpátek“ (*Lk 6,30*). Pochopil jsme, že to slovo se neaplikuje všeobecně a na všechny případy, ale že jistě se právě v daném okamžiku vztahuje na mne. Šlo o to poslechnout slovo.

Poslušnost Božímu slovu je poslušností, kterou můžeme konat vždy. O poslušnosti vůči nařízením a viditelným autoritám to platí je občas, všeho všudy třikrát, čtyřikrát za život, jde-li o vážné věci. Pokud jde však o poslušnost Božímu slovu, ta může být v každém okamžiku. Jde rovněž o poslušnost, kterou můžeme projevit všichni, podřízení i nadřízení, klerici i laici. Laici nemají v Církvi nadřízeného, jehož by poslouchali – alespoň ne ve smyslu, v jakém jej mají řeholníci a klerici -; mají však naproti tomu „Pána“, kterého je třeba poslouchat! Mají jeho slovo!

Tuto naši meditaci zakončíme modlitbou, kterou se svatý Augustin ve svých vyznáních obrací k Bohu, aby se mu dostalo porozumění Božímu slovu:

„Čistými rozkošemi ať jsou mi tvá Písma; ať se jimi neklamu, a neklamu jimi ani jiné ... Svou pozornost obrať k duši mé a slyš toho, jenž z hlubin volá ... Dej mi čas k rozjímání nad tajemstvími tvého zákona, nezavírej ho tomu, kdo tluče ... Hle, tvůj hlas je mou radostí, tvůj hlas potěšením převyšujícím všechna ostatní. Dej mi to, co miluji ... Neopouštěj tento vyprahlé trávy stvol ... Ať otevrou se ústraní tvých slov, na něž buším ... Zapřisáhám tě pro našeho Pána Ježíše Krista ... v němž jsou skryty všechny poklady moudrosti a vědění (*Kol 2,3*). Tyto poklady hledám v tvých knihách“¹⁴.

¹⁴ Sv. Augustin, *Conf.* XI, 2, 3-4.